

Turnhout

Op de purperen hei

28 augustus 2010

Het moet wel één van die dagen geweest zijn. Je weet wel: dié dagen die zich veelbelovend aandienen maar die hun schijnbare beloften achteraf glashard loochenen. Bijvoorbeeld wil het stoffelijke omhulsel opeens niet zo best meewerken en je haar wil ook al niet goed zitten. Al heb ik van dat laatste steeds minder last door immer schaarser wordende begroeiing en esthetische eisen en verwachtingen die rechtevenredig zijn aan die slinkende hoeveelheid hoofdhaar. Met het klimmen der jaren, zoals dat zo poëtisch heet, schijnen dié dagen echter wel enigszins in frequentie toe te nemen.

Laat het nu precies zo'n dag zijn wanneer ik besloten had de expeditie naar het niet zo nabije Turnhout te ondernemen. Een contactlens die vervelend bleef doen, enkele spieren die zelfstandig besloten hadden om verstijfd weerstand te blijven bieden aan beweging, al twee maal gestruikeld over mijn eigen voeten voordat ik de deur uit was... en het regende ook nog! Maar door dergelijke kleinigheden laat een beetje wandelaar zich niet afschrikken. Sprak hij stoer.

Turnhout... behalve aan het Nationale Museum van de Speelkaart, waar ik recent nog te gast was, doet het me ook denken aan iets wat een vroegere collega eens vertelde. Een kennis van hem moest op een bepaalde dag naar een bepaalde plaats ergens in het koninkrijk. Daar was een vergadering gepland over iets onduidelijk dat zo belangrijk was dat er vertegenwoordigers uit het noorden en het zuiden des lands bij aanwezig moesten zijn. Nu wilde het geval dat degene waar het hier over gaat door allerlei omstandigheden te laat kwam. Hij begon zich daarvoor uitgebreid te verontschuldigen door op te sommen wat hem eerder die dag allemaal overkomen was. Telkens hij de naam van een Vlaamse stad uitsprak, voelde één van de aanwezige Franstaligen het nodig om van die plaatsnaam het Franse equivalent luidop te vernoemen. Gent: „Ah, oui, Gand“. Dendermonde: „Ah, oui, Termonde“. Geraardsbergen: „Ah, oui, Grammont“. Enzovoort. Het werkte de laatkomer danig op de zenuwen en hij besloot de simultaanvertaler de mond te snoeren en zo zei hij: „Et puis je me suis rendu à Bois Gymnastique...“. Waarop een verwonderde stilte volgde die door de Waalse geograaf werd verbroken met: „Comment? Bois Gymnastique?“ Waarop het antwoord volgde: „Ah oui: Turnhout“. Het zal toen ook wel één van dié dagen geweest zijn, veronderstel ik.

Heb je al gehoord van de zeven, de Zevendonk...

Het is weliswaar zo dat wij hier aan de Donk wonen maar in Turnhout weten ze nog beter te doen. Daar kennen ze Zevendonk. Ziezo, wie biedt er meer? In elk geval vermeldde de dikke wandelbijbel „Marching“ dat er daar kon/moest ingeschreven worden om aan de Mini tijltocht te mogen deelnemen. Hoezo: mini? Met afstanden van 4 kilometer (goed, dat IS inderdaad mini) tot aan 50 kilometer toe. Wat Tijnl er mee te maken had was me vooralsnog niet duidelijk. Wel kwam de uitleg voor dat „mini“ al snel aan de oppervlakte. Met weinig gevoel voor maat zeggen de organisators ergens op een website dat er al „sinds mensenheugenis“ (hun woorden) een wandeling van 100 kilometer wordt ingericht in Zevendonk: de Tijnltocht.

Maar omdat er in augustus telkens zowat overal en overal tegelijk iets te doen is, gaande van muziektfestivals tot, vooral, de Dodentocht in Bornem even voordien, bleek de belangstelling voor het evenement in Turnhout sterk terug te lopen. Omdat men de vlag toch niet zondermeer wilde strijken, werd de maximum te wandelen afstand doormidden gehakt en worden nu al enkele jaren mini-tochten georganiseerd.

Het Zevendonk dat in België ligt, is een gehucht van Turnhout en derhalve ligt het ook in de Antwerpse Kempen. Het wordt van de stad zelf afgesneden door de snelweg E34 waar het vlak langs ligt. Die snelweg is dan ook overal nadrukkelijk te horen wat de serene rust op deze wandeling echt niet diende. Nabij liggen ook Oud-Turnhout, Kasterlee, Lichtaart en Tielen. Behalve het eerste ben ik op deze wandeling over het grondgebied van al deze dorpen gepasseerd.

De zeer hedendaags ogende klokken-toren van de kerk in Zevendonk

Al in 1694 bezat Zevendonk een eigen kapel. Wat nog niet betekende dat het ook door de geestelijke overheden als een zelfstandige parochie werd erkend. Iets waarbij de Zevendonkenaars zich niet wilden neerleggen. Ze gingen zelfs zo ver dat ze een priester inhuurden en die uit eigen zak betaalden. Dat ze daar in Zevendonk zo vasthoudend waren kwam door het onwankelbare geloof dat er iets speciaal was met het gehucht. De aanleiding daartoe was de vondst daar van een albasten Mariabeeldje. Het zal waarschijnlijk wel miraculeus geweest zijn hoewel ik geen „bewijzen“ of zelfs maar beweringen daarvan heb kunnen vinden. Dus kwam er een kapel. Later werd die vergroot en tenslotte werd er een echte kerk gebouwd. De oude neo-romaanse kerk werd in 1991 gesloopt. Om onduidelijke redenen. De huidige, die iets meer zuidelijk staat, werd samen met de omringende woonwijk geconcipeerd. Het verraste me, na het afronden van de eerste wandellus, om dichtbij de startplaats een park te zien waar nog enkele oude grafstenen overeind stonden. Een oud kerkhof? Ja, wel degelijk, maar er is nog meer aan de hand met die plaats. De netjes geschoren heggen die er staan geven de omtrek aan van de oude kerk! Bovendien is het ook voor een deel een oorlogskerkhof voor soldaten van het Britse Commonwealth die hier gesneuveld zijn.

De inwoners van Zevendonk gaan prat op hun eigen mentaliteit die, zeggen ze zelf, een perfecte symbiose is van invloeden uit de Noorder- en de Zuiderkempen. Zevendonk

wordt door zijn bewoners dan ook aanzien als het sociologische centrum van de Antwerpse Kempen. De dag ik er arriveerde was de bewolking dicht en ze hing laag. Dus was het niet al te moeilijk om met je hoofd in de wolken te leven.

De Melle

Er kon reeds vroeg ingeschreven worden daar in Den Donk, het parochiale centrum. Toen ik er omstreeks kwart voor zes arriveerde, stond er in de stromende regen al iemand in een fluorescerend jasje vlijtig te zwaaien met een spiegelei om de aankomende wandelaars te dirigeren naar een ankerplaats voor hun transportblik. Binnen was het nog niet echt druk maar toch al redelijk goed bevolkt. Om bijna exact zes uur kon ik al op weg voor de voorgestelde 50 kilometer. Al wilde mijn GPS-je het achteraf weer beter weten en sprak dat over ruim 48,5 kilometer.

Het was nog donker toen ik van start ging. In acht genomen het vroege uur en de dichte bewolking was dat in deze reeds gevorderde zomer niet verwonderlijk. Wel maakte dat het volgen van de spaarzaam aangebrachte pijltjes niet eenvoudig. In tegendeel. Met slechts

Morgenstemming aan de Melle. Het langsrazende verkeer kan je alleen ter plaatse horen.

één enkele hapering, vrij snel na de start, lukte het toch aardig om in het eerste natuurgebied op deze wandeling te raken: De Melle. Het is een grote plas in de vorm van een hesp of het lijf van een gitaar langs de autosnelweg E34. Deze put werd begin van de jaren zeventig van vorige eeuw gegraven om er een deel van de gigantisch grote hoeveelheid zand te delven die voor de aanleg van de snelweg nodig was. Het ganse domein is ongeveer 49 ha groot en daarvan is zowat 25 ha water. Dat dit domein nog vrij jong is, is gemakkelijk af te lezen aan de aanwezige begroeiing. De waterplas is al lange tijd bekend bij de lokale hengelaars hoewel dat watervlak pas in 1994 tot openbaar viswater werd verklaard. Opdat iedereen duidelijk zou weten waaraan zich te houden bestaat er een domeinreglement. Er is een hengelzone met vissteigers die gemakkelijk toegankelijk zijn. Gezien de oorspronkelijke bedoeling van deze put, zandwinning, is het niet verwonderlijk dat de bodem nu nog erg zanderig is. Met daarboven helder water. De aanwezigheid van dat zand heeft zo zijn consequenties: het gevaar voor drijfzand is niet denkbeeldig. Daarom mag er niet gezwommen worden. Wel wordt er, merkwaardig genoeg, wel gedoken. De duikscholen Amfibie en Argos uit Turnhout hebben de toelating van het stadsbestuur om daar, mits de nodige uitrusting, kopje onder te gaan. De maximale duikdiepte is op één plaats 11 meter, de rest is niet dieper dan 6 meter. In het wat vroege ochtendlicht dat geleidelijk aan sterker werd slierden nevelbanken over het water alsof iemand daar vochtig hout stond te stoken. Spijtig dat de nabijheid van de autosnelweg uiteraard gepaard ging met een niet aflatende verkeersdreun. Die trouwens over een flink deel van de wandeling hoorbaar bleef. Het gegrom van motoren, het gesis van banden op het vochtige wegdek braken de overigens serene morgenstemming op brutale wijze.

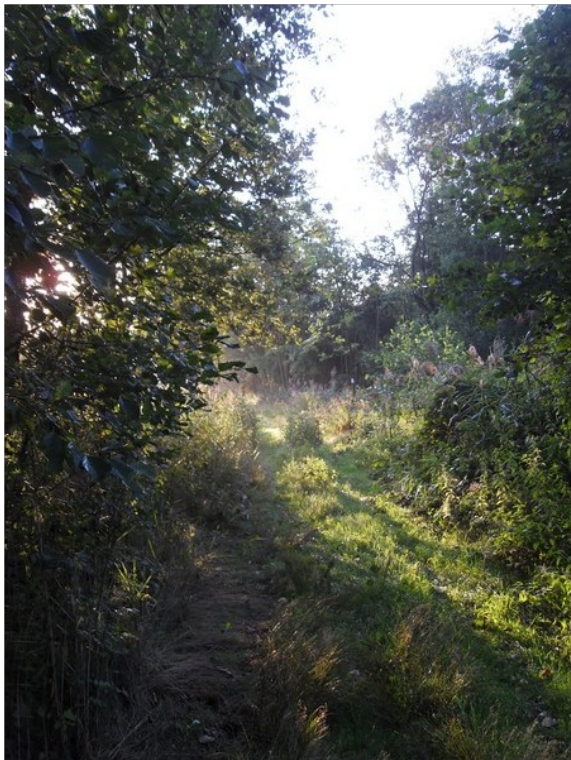
Meneer de baron

In een beschrijving van een deel van de te bewandelen circuits was er sprake van het do-

mein van baron de l'Escaille. Ik mag die heer niet tot mijn kennissenkring rekenen maar verder zoekend vond ik toch een vreemde associatie. De tekst ging als volgt: „In 1852 kocht de Gentse industrieel Thiry van de gemeente een uitgestrekt domein met de bedoeling er wateringen aan te leggen. In 1875 werd dit op zijn beurt aangekocht door baron J.P.F. de l'Escaille.“ Het ging hierbij om uitgestrekte heidegronden want niet minder dan ongeveer 280 ha! Datzelfde jaar liet de baron er een kasteel bouwen en, je raadt het nooit, de architect was... M. Christiaens! Voilà. Alleen leefde de man van 1865 tot 1934 en heette hij met zijn voornaam Mathieu. Je kan niet alles hebben.

Winkelsbroek en Balderij

Voor zover ik het kan beoordelen ben ik op deze wandeling niet dicht in de buurt van het domein van de baron geweest. Misschien was dat voorbehouden aan de kortere afstanden. Waar ik wel ben geweest zijn de natuurgebieden De Dongen (het Winkelsbroek) en de Balderij.

Opkomende zon in de wildernis

Het Winkelsbroek is een moerasreservaat met een zeer afwisselend landschap: natte weiden, moerassen, naaldbos... Je noemt maar iets van die aard en het is hier wel te vinden. Het natuurgebied situeert zich langs weerszijden van de vallei van de Grote Caliebeek (of Kaliebeek). Vroeger heette die het Konijnenloopke. Die beek overspoelde een heel gebied dat daardoor erg moerassig was. Een gegeven dat de aanwezigheid van turf liet vermoeden en dat bleek ook zo te zijn. De arme Kempense boeren kwamen hier turf en heideplaggen steken. Later is de Caliebeek een beetje rechtgetrokken en werd het moeras voor een deel drooggelegd. Nu ligt hier nog een relatief gave strook natuur met heel wat ontwikkelingskansen voor allerlei fauna en flora. Op de linkeroever van de Grote Caliebeek beheert Natuurpunt een moerassig laagveengebied. Na tien jaar beheer zijn hier weer diverse vogelsoorten waar te nemen: zoals blauwborst, kleine karekiet, winter- en zomertaling en roerdomp. Bovendien heeft de stad Turnhout in dit verband een plan ontwikkeld dat met de naam

Gemeentelijk Natuurontwikkelingsplan werd bedacht. Daardoor konden in dit gebied groot-schalige beheerswerken worden uitgevoerd. Zoals het ruimen en afschuinen van de oevers van de noordelijk gelegen vennen, het aanleggen van een drinkpoel voor vee, het openmaken van een moeras, de bouw van een vogelkijkhut en de aanleg van knuppelpaden. Dat alles ligt nu te wachten op de wandelaar die daar ten volle kan van genieten. De Balderij dan. De naam „balderij“ (of balderhie) is mogelijk een vervorming van "Balder Heide". De Germanen kenden de god Balder, de geest van de plantenwereld, en die heeft misschien wel zijn naam geleend. Het zou in elk geval wel erg toepasselijk zijn. Er is ook een kleine mogelijkheid dat „balder“ een middeleeuws woord zou zijn met dezelfde betekenis als Berlaar (of Berlare?). Namelijk een bosachtig en moerassig terrein. Zo ongeveer het Barre Bos uit de Fabeltjeskrant.

In Tielen (want daar was ik intussen aanbeland) is er ook een straat waarvan de naam verwijst naar „de Balderij“.

Het "Rielens gebroeckt" te Lichtaart en het oude militaire domein van Zevendonk (het ondertussen bekende Winkelsbroek) sluiten aan bij dit gebied. De Balderij is nu een systeem van 4 aparte vijvers die in 2006 met elkaar verbonden werden. De oppervlakte ervan is on-

geveer 5 ha. Het zijn putten met met flauw hellende oevers die veel natuurlijke schuilplaatsen bieden aan wat er in het water rondzwemt.

Geef... acht!

Het stuk van het traject naar de tweede rustpost in Tielen, ging ook voor een deel langs de buitenkant van het militaire domein Tielen Kamp. Vroeger, toen jongelui van het mannelijk geslacht nog verplicht werden om gedurende minstens één jaar „onder de wapens te dienen“, toen had Turnhout voor velen nog een heel andere bijbetekenis dan „Hoofdstad van de Speelkaart“. In 1939 werd in Turnhout de Kazerne Majoor Blairon of het opleidingscentrum nummer 3 gevestigd. Velen kwamen daar tegen heug en meug terecht om er de beginselen van de krijgskunde en de kunst van het lijntrekken aan te leren. Dat behelsde vooral het zich laten uitkafferen en kleineren door drilsergeanten, zich op bevel gewapend ter aarde storten ongeacht de aanwezige beletselen en het zo min mogelijk gehoorzamen aan de geldende reglementen zonder de dood met de kogel te riskeren. Kortom: hier werd hun de eerste militaire opleiding verstrekt. Nadat de dienstplicht begin jaren negentig werd afgeschaft, werd het domein toegevoegd aan het oefenterrein van het derde Bataljon Parachutisten. Die zitten daar nog steeds en ze vragen personeel. Nieuwe vrijwilligers die een vak willen leren: het slachten van mensen en uit vliegtuigen springen. Dat laatste wel met een parachute. Meestal.

Ik verneem net dat het Belgische leger een vreselijk groot overschot heeft aan... ondergoed. 75 000 stuks onderbroeken en hemdjes. Die krijgen ze daar in Tielen alleen niet gevuld, dat weet ik wel zeker.

Lang voordat het militair en ontoegankelijk werd, vormde het domein een zogenaamde „vroente“. Dat was een stuk heide dat door de heer ter beschikking werd gesteld voor de

inwoners van Thielen. Hier graasden dan ook hun schapen, er werden plaggen gestoken en er werd turf gewonnen. In de jaren vijftig van vorige eeuw werden de Tielenheide en de gronden bij de Grote Caliebeek ingenomen door de militaire overheid. Het werd één van de Britse militaire basissen („Little Britain“) die tussen Lier en Beverlo werden opgericht om de bevoorrading van de in Duitsland gelegerde Britse troepen te verzekeren. In 1967 werd Tielenkamp overgenomen door het Belgische leger. Sinds 1974 vormt het de thuis- en oefenbasis van het

derde Bataljon Parachutisten, het Kwartier Kapitein P. (Pietje) Gailly.

Het is een uitgestrekt terrein en op het eerste gezicht kan het lijken alsof het één enkel aaneengesloten bosgebied is. Wat niet zo is. Op het domein zijn er naast dennenbossen,

moerasbossen en historische vennen ook erg waardevolle heide-terreinen en bijzondere graslanden te vinden. Het is meestal wel zo dat (voormalige) militaire domeinen uitzonderlijke natuurgebieden zijn. En al helemaal in het dichtbevolkte Vlaanderen waar allerlei gebieden en gebiedjes verspreid en versnipperd liggen.

Maar de militaire domeinen zijn nu eenmaal generaties lang voor de buitenwereld verboden terrein geweest en daardoor is de natuur onbedoeld maar vrij effectief beschermd gebleven. Overal in Vlaanderen sloegen verstedelijking, industrialisering en intensieve landbouw ongenadig toe. In deze afgesloten gebieden niet. Het ligt dus voor de hand dat voor het duurzame behoud van talrijke zeldzame planten- en diersoorten de militaire domeinen aangeduid werden als speciale beschermingszones. De militaire domeinen bezitten een enorm potentieel aan natuur dat zich nog

steeds verder kan ontwikkelen. De aanwezige natuur wordt binnen het LIFE-project DANAH opgefrist. Dat letterwoord staat voor **D**efensie + **A**gentschap voor Natuur en Bos =

Natuurherstel. In totaal zal er, verspreid over 12 militaire domeinen in Vlaanderen, aan natuurherstel gedaan worden. Het militaire domein Tielenkamp en Tielensheide is één van de projectgebieden.

De vraag kan gesteld worden of al dat beschermen en behoeden niet op een wankelende basis staat indien de terreinen verder gebruikt worden voor militaire oefeningen. Immers, wanneer die jongens daar gaan rondbanjeren met allerlei zwaar materieel, dan kan men toch bezwaarlijk van „beschermen“ spreken? Toch dragen precies die militaire oefeningen

rechtstreeks bij aan het natuurbehoud. Een contradictie? Wel, je moet in aanmerking nemen dat we in dit concrete geval spreken over heidelandschappen. Waar er vroeger eeuwenlang schapen graasden en plaggen gestoken werden, zorgden dynamische militaire oefeningen voor het verder open houden van de heiden. Heidelandschappen zijn immers cultuurlandschappen. Ze hebben hun ontstaan te danken aan de mens. Wanneer ze aan hun lot overgelaten worden evolueren ze spontaan tot bos. Het is dus mede dankzij de unieke militaire bescherming enerzijds, en de dynamische militaire oefeningen anderzijds, dat de unieke heidelandschappen zoals in Tielenkamp en Tielensheide überhaupt nog bestaan. Of hoe de duivel een engel heeft gebaard.

Ik wandelde dus in de periferie van dit zeer uitgestrekte domein en overal waren borden aan te treffen om het duidelijk te maken dat het verboden was het militaire terrein te betreden. Wie toch verkoos om over de omheining te klimmen riskeerde een zeer onvriendelijke hond aan de broek te krijgen.

Zeg eens Aa

Al met al was ik nu in het zuidelijke deel van de stad Turnhout beland. In Tielens dus. De grenzen van dat dorp bestaan voor een deel uit water. In het oosten loopt de Caliebeek en het westen het riviertje de Aa. Deze waterlopen monden in elkaar uit in het meest zuidelijke punt van het dorp en samen stromen ze in Grobbendonk in de Kleine Nete. In het zuidwesten gaat de grens van het dorp tot over de Aa.

Daar ligt een driehoekig stuk land dat ook nog tot het dorp hoort: de Walravens. De noordelijke grens is tamelijk recht en die gaat van het noordwesten naar het zuidoosten. De buurdorpen van Tielens zijn Gierle, Lichtaart, Poederlee, Lille, Vosselaar en Turnhout, meer bepaald het gehucht Zevendonk waar ik vandaan kwam. Het militaire domein, waarvan hiervoor uitgebreid sprake, omvat niet minder dan één derde van het grondgebied van Tielens.

Met de naam van het dorp is er nogal wat heen en weer geschoven tussen 1286 en nu. Van Thyellene over Tile, Tyle, Thiele en zelfs Tyelemont. Meteen is daarmee ook opgehelderd dat de legendarische schelm in het oeuvre van Charles De Coster, Tyl Uilenspiegel, niets met de naamgeving van de wandeling hoeft vandoen te hebben om toch op een historische achtergrond te kunnen bogen.

Op de hei... jochei
Bij het vertrek uit het zaaltje in Tielens dat als rustpost diende, werd het duidelijk dat ik daar nog eens langs moest komen. Maar in tegenstelling met wat doorgaans het geval is, werd het geen rondje maar een rit in lijn. Voorlopig toch. Het was Kasterlee dat nu op het programma stond. Mij als wandelgebied niet helemaal onbekend want eerder op het jaar was ik al eens hier. Met een groepsreis die door „mijn“ wandelclub werd ingelegd. Kasterlee kan beschouwd worden als opgedeeld in drie verschillende natuurlijke structuren. In het noorden vormen de valleien van de Aa, de Rode Loop en de Caliebeek een natuurlijke grens met de omliggende gemeenten. In het uiterste zuiden is de vallei van de

Landduinen

Kleine Nete dominant aanwezig. Daartussen bevindt zich de Kempense Heuvelrug, een langgerekte rij landduinen die ongeveer heel de Antwerpse Noorderkempen doorkruist. Bij het wandelen door de uitgestrekte bosgebieden laat die heuvelrug zich nu en dan tamelijk nadrukkelijk voelen. Ongeveer 10.000 jaar geleden bedekten grote delen ijs de Kempen. Zo denkt men in ieder geval en daardoor laat zich uitleggen hoe die heuvels hier ontstaan zijn. In de laatste ijstijd, het Würm-Glaciaal, liep de vloedlijn van de Poederleeezee tot in deze streken. Door de getijden en afzettingen vormen zich hier dekzandruggen. Zo ontstond hier de

Kempense Heuvelrug waarvan de hoogste punten tot wel 40 meter konden reiken. Met de latere terugtrekking van de ijskappen en het dalen van de waterspiegel begonnen er planten te groeien. Eerst typische duinenplanten, later ook eiken- en berkenbossen. In de Middeleeuwen neemt de bevolking vrij snel toe en die meer mensen hebben ook meer hout nodig. Zo wordt er op massale schaal ontbost en zo ontstaat er op verschillende plaatsen een heidelandschap. Deze ontbossing heeft ook voor gevolg dat zand en wind vrij spel krijgen en dat er stuifzandduinen gevormd worden. De Hoge Mouw is zo'n zandduin, midden in het Provinciaal Groendomein De Hoge Mouw. Die „mouw“ heeft niets te maken met het onderdeel van kleding maar „moude“ of „molde“ betekent simpelweg „mul zand“. Door jaren van intensieve recreatie is de duin gekrompen tot 35 meter. Desondanks is de Hoge Mouw nog steeds de hoogste al mogen de Zwarte Berg, de Hoge Berg en de Langenberg er ook zijn. De Oostenrijkse en Franse bezettingen zorgden voor een nieuwe bebossing van de streek. Er werden daarvoor vooral naaldboomsoorten gebruikt.

Die heuvels liggen alle in het domein de Hoge Rielen en dat is niet minder dan 230 ha

groot. Het is eigendom van de Vlaamse Gemeenschap en in haar opdracht wordt het beheerd door de v.z.w. ADJ. Op dit oude militaire domein staan vele loodsen die dienst deden als munitie-opslagplaats. Vele daarvan zijn onder tussen omgebouwd tot educatieve lokalen of slaappaviljoenen. De loodsen die verder weg van de centrale weg liggen, konden tot nu toe gehuurd worden door allerlei verenigingen om als opslagplaats gebruikt te worden. De directie van de Hoge Rielen kondigde echter aan dat ze haar bouwprogramma volledig gaat realiseren. Dit betekent dat alle loodsen, ook diegene die veraf liggen of voordien geen echte bestemming hadden, zullen worden gerenoveerd en ingericht.

Tot het begin van de twintigste eeuw groeide er heide op deze zandgrond, maar die werd in de loop van de eeuw verdrongen door de grove den die geplant werd door de steenkoolindustrie. Nadat de steenkoolmijnen uiteindelijk allemaal ter ziele waren gegaan, werden de naaldbossen uitgedund en werden exoten als de Amerikaanse vogelkers en Amerikaanse eik

De Hoge Mouw

verwijderd. Het bos werd daardoor meer open en natuurlijker van karakter.

Nu wordt het Provinciaal Groendomein Hoge Mouw druk bezocht door sportieve recreanten zoals wandelaars, mountainbikers, joggers en ruiters. Kinderen kunnen er zich uitleven in de speelbossen.

De ondergrond van Kasterlee bestaat vooral uit waterdoorlatende zand- en leemgronden met ijzerhoudende lagen. Door de typische roestkleur zijn die ijzerhoudende lagen soms heel duidelijk te zien. Bijvoorbeeld daar waar de erosie het zand tussen de wortels van grote bomen gedeeltelijk heeft weggehaald. Of zelfs gewoon op de paden waar het zand een delicate koffie-met-veel-melk-kleur heeft.

Een legende

Wanneer je koewachter bent in Kasterlee moet je vooral goed uitkijken voor kabouters die ergens in een heuvel kunnen huizen. Ten noordoosten van de woonkern van Kasterlee verrijst een heuvel die de Asberg wordt genoemd. Niet al te ver daarvandaan lag vroeger de meent, de dorpsweide waar het vee heen werd geleid om er te grazen. Om bij die weide te komen was een zekere hoeder van de koeien verplicht om langs de Asberg te passeren. Iedere keer opnieuw kwam dan een graatmagere koe te voorschijn. Ze leek wel uit de heuvel zelf te komen. Ze liep met de kudde mee naar het weiland en graasde dat zo snel af dat de overige koeien bijna geen voedsel meer hadden. Van alles probeerde de jongen om dat magere scharminkel kwijt te raken maar niets hielp. Ten einde raad vertelde hij wat er gebeurde aan de boer. Die stond eerst maar wat achter zijn zijn oren te krabben en wist zich niet direct raad. Uiteindelijk raadde hij de jongen aan om de magere koe bij haar staart weer de berg in te trekken. Zo gezegd, zo gedaan en zodra de koe verscheen, pakte de jongen ze vast bij haar staart en trok ze de Asberg in. Tot zijn grenzeloze verwondering zag hij daar wel vijftig kabouters druk doende met het bakken van koeken. Ze dekten de tafel en nodigden de koewachter uit om zich te goed te doen aan de koeken. Begeerig stortte hij zich op het gebak maar nauwelijks had hij een stuk van een koek gebeten of hij viel achterover. Morsdood. Let dus vooral op wanneer je in de Kempen te eten wordt gevraagd. Door kabouters.

Kapelletjes

Midden in het bosgebied en de holle wegen trof ik opeens een kapelletje aan. Gelukkig was men zo attent geweest er een bord bij te zetten dat uitlegde waar ik de lens van mijn cameraatje had op gericht. Traditioneel werden overal in Vlaanderen kapelletjes gebouwd waar een paar wegen elkaar kruisten of op de top van een heuvel. In de Kempen zijn dat

De Sint-Jozefkapel

meestal Mariakapelletjes. Eentje voor haar echtgenoot Jozef is veel zeldzamer. Maar hier in Kasterlee staat er wel degelijk een. Het werd in 1870 gebouwd onder impuls van de toenmalige pastoor Wouters. Sint Jozef was bij leven timmerman, in latere tijden timmerde hij ook nog aan de weg als beschermer van echtparen, kinderen, christelijke gezinnen, jeugd, wezen, arbeiders, houthakkers, timmerlui (uiteraard), meubelmakers, ingenieurs, begrafenisondernemers, opvoeders, uitgestotenen en reizigers. Bovendien is hij ook patroon van een zalige dood. Is er nog ergens een slak waarop deze heilige geen zout heeft gelegd? Deze kapel staat nu op een verhevenheid maar dat komt vooral doordat de beschouwer in een holle weg staat. Dit soort wegen is typisch voor de Kempische heuvelrug. Eerst waren deze wegen gewone voetpaden die de gehuchten van diverse dorpen met elkaar verbonden. Mensen, vee, paarden en karren sleten echter diepe sporen uit in de bovenste grondlagen en die sporen werden maar dieper en dieper. Daarbij spoelde het water ijverig en

waaide de wind vlijtig het zand weg zodra het droger werd. En zo ontstond een diepe geul: een holle weg. Het is in de wanden van deze holle wegen dat de roestlagen duidelijk te zien zijn. Naar het schijnt komen in die lagen ook schelpen en overblijfselen van voorhistorische dieren voor. Het verwondert me allerminst.

Verder, waar er veel meer bewoning was, stond een grotere kapel en die is gewijd aan Onze Lieve Vrouw in 't Zand. Of ze in dat zand ook kastelen heeft gebouwd of koeken heeft gebakken, weet ik niet. In elk geval werd de Zandkapel zelf gebouwd in 1688 op een kruispunt van wegen. Met baksteen. In 1982 vloog de kapel in brand. Door afdruppend kaarsvet had het houten altaarblad vuur gevat. De brand vernielde het grootste deel van de altaartombe en veroorzaakte een zeer ernstige rookschade aan de rest van het interieur. In 1984 reeds werd de gerestaureerde kapel heropend. Ze was toen reeds een decennium beschermd door de toenmalige Afdeling Monumenten en Landschappen van de Vlaamse Gemeenschap.

De kapel van Onze-Lieve-Vrouw in 't Zand

Soms wordt een café hier te lande spottend ook „een kappelletje“ genoemd. Waarschijnlijk omdat de „gelovigen“ zich daar devoot verzamelen om aan de god Bacchus eer te bewijzen. Hier in Kasterlee was de controlepost gevestigd in dat soort kappelletje. Een gegeven dat ik niet erg genegen ben. In tegendeel, ik vind het doorgaans antipathiek. En hier al helemaal. Bij mijn druipende binnentreden (het had net een flinke bui geregend) was daar

een arrogant kijkend jongmens bezig een meisje dat ook achter de toog stond, genadeloos uit te veten. Ten aanschouwe van het aanwezige publiek. In dergelijke omstandigheden overvalt me dan een redeloze schaamte. Ik voel me een voyeur omdat ik ongenood en onverwacht in een kwestie terecht kom waar ik helemaal niets mee te maken heb. Het verbeterde mijn kijk op het gebruik van een openbare drankgelegenheid als rust- en controlepost bij wandelingen er niet op.

Ik weet wel zeker dat ik door het Koningsbos ben gepasseerd maar ik trof er geen enkel bord dat me daarover zekerheid verschafte. Bovendien schijnt er ook niet veel bijzonders over dat bos te vertellen want een zoektocht op het wereldwijde web leverde in hoofdzaak commentaren op over eet- en drankgelegenheden. Behalve dan dat er een bericht opdook over een incident. In het bewuste bos raakte ooit een ballon in de bomen verstrikt. De brandweer moest met een grote ladderwagen de ballonvaarder uit zijn mand plukken. Waarna twee bomen moesten omgezaagd worden om de ballon zelf te recupereren. De onfortuinlijke ballonvaarder zal geen prijzen winnen voor natuurbescherming.

Lichtende aarde

Door al dat rondzwerven door de bossen en over de heide was ik al ongemerkt in Lichtaart aangekomen. Enigszins bekend wandelterrein en sommige plaatsen meende ik als zodanig te herkennen. Hoewel... eens tussen de bomen en dwalend door de holle wegen begint alles op elkaar te lijken.

Niet dat ik er deze keer gepasseerd ben maar ik weet dat op de markt in Lichtaart, voor de Onze-Lieve-Vrouwekerk, een beeldengroep op een flink voetstuk van zandsteen staat. Die beelden stellen een hond en een duister figuur voor. Ze zitten gezamenlijk in een plasje water te staren. Dacht ik. Het bleek echter, bij nader inzien, dat het „plasje“ een lichtende gloed moest voorstellen die hen vanuit de aarde tegemoet straalde. Misschien dat er 's avonds een lamp aangaat en dat er dan werkelijk een lichtbundel het gezicht van de man beschijnt. Dat zou kunnen. Volgens de overlevering zou de naam Lichtaart namelijk komen van „licht“ en „erde“. Lichtgevende aarde met andere woorden. De figuur met zijn hond is

De ijzerrijke ondergrond is hier goed herkenbaar

de herder Wannes van Lichtert. Een personage dat verder leeft in de lokale sagen en legenden. Ook hier was de rust- en controlepost in een café gevestigd. Waar het nog drukker was dan in de voorgaande. De toog hing volgepleisterd met de reguliere meute cafémeubels die, gemeten aan de luidruchtige manier waarmee ze elkaar toespraken reeds een tijdje onderweg waren op de alcoholische rutschbaan. Helemaal alleen aan een tafeltje zat een bebaard persoon in een alcoholisch nirwana bij zichzelf naar binnen te kijken. Reden genoeg voor mij om na het obligate controlestempeltje (zelf te verstrekken) weer zonder verwijl op pad te gaan.

Nogmaals das Militär

Er lagen nog een vijftiental kilometer weg te wachten op deze wandeling. Waarvan het eerste gedeelte weinig geschiedenis te verkondigen had. Het ging op de controlepost in Tielen aan. Het zaaltje dat ik veel vroeger op de dag reeds had bezocht. De bevolking daar was zeer sterk toegenomen en het was niet direct eenvoudig een zitplaatsje te vinden dat me enigszins wat afzondering van de „maddening crowd“ kon garanderen. Het was echter wel tijd om de brandstof voor de inwendige kachel wat aan te vullen.

Vrij snel na de controlepost en na een stukje langs de spoorweg, werd ik het militaire domein binnen gedirigeerd. Ja, dit keer moest ik niet aan de buitenkant blijven voortstruinen maar ging het traject over brokkelige betonbaantjes door het heilige der heiligen. Al was het duidelijk een stuk van het domein dat de militairen al een hele tijd niet meer gefrequen-

Om het ons toch maar goed in te peperen dat we hier slechts geduld werden: een even terzijde gelegde Friese ruiter.

teerd hadden. Oude loodsen met roestige deuren en ingegooide glazen. Meestal waren de toegangsdeuren wel voorzien van kettingen en hangsloten. Dus hoogstwaarschijnlijk dienen die haveloze bouwsels nog wel ergens voor. Al is het niet uit te sluiten dat de militaire paranoia ook schimmelige lucht als geheim beschouwt. Tenslotte moet aan die burgers die nu per hoge uitzondering op deze heilige gronden werden toegelaten ook goed duidelijk worden gemaakt dat ze hier slechts zeer voorlopig worden geduld en voor de rest helemaal niet welkom zijn. Rustig was het daar wel. Heel rustig. De kwekende medewandelaars niet te na gesproken. Er blijken een heleboel mensen te zijn voor wie stilte iets zeer bedreigend heeft. Een stilte die kost wat kost moet stuk geslagen worden door,

bij voorkeur, in een stil bos naar elkaar te gaan roepen.

De landschappen waren in dit domein heel divers. Er waren bosachtige omgevingen, grote, kale open vlakten, depressies in het landschap waar zich het recent gevallen regenwater verzameld had, verloederde hindernisbanen en purperen heidevlakten. Het cliché van „In de stille Kempen, op de purp'ren hei...“ van alle Armand Preudhommes en Eugene De Ridders samen klopte hier bijna volledig. Alleen „...het eenzaam huisje met een berk erbij“, dat was er niet te merken. De militairen hadden er trouwens wel raad mee geweten, met dat eenzame huisje. Zo'n mooi doel om op te schieten, dat hadden ze beslist al lang aan spaanders gebombardeerd. Maar purperen hei en berken, ja die waren er wel.

Met de doortocht door het militaire domein was het vet van de wandelsoep. Bleef alleen nog de weg naar het einddoel. Dat onder een alweer blinkende zon werd bereikt. Oef!

Op weg naar huis toe was er op de autosnelweg nog eens filevorming. Het was nu eenmaal één van díe dagen...

De purperen hei... jawel.

De wandeling in Turnhout

© Michel Christiaens